

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT

tanár

Veszprém

Karácsony Sándor ideális pedagógusképe

Nézete a pedagógusképzésről, a pedagóguspályáról

Történelmi háttér

Karácsony Sándor a két világháború közötti időszakban végezte tevékeny pedagógiai, kutatói munkásságát. Ismerkedjünk meg ennek az időszaknak történelmi, oktatáspolitikai helyzetével, különös tekintettel a felsőoktatásra, a pedagógusképzésre.

A Tanácsköztársaság bukása után súlyos veszteség érte hazánkat. A forradalmi intézkedések visszavonása után helyreállt a régi rend, ugyanakkor ennek hatásaként a felsőoktatásban is változások indultak meg. A trianoni béke megkötése után a magyar felsőoktatás intézményhálózata is módosult (1920-tól a kolozsvári és a pozsonyi egyetem Budapestre került, 1921-ben a kolozsvári Szegedre, 1923-ban a pozsonyi Pécsre került).

1922-1926 közötti időszakban megszervezik az ország egységes tudományos intézményrendszerét. 1924-ben a vidéki egyetemek fejlesztésével és a felsőoktatás intézményhálózatának ésszerűsítésével megkezdődött a tanárképzés reformja. Erre a reformra azért volt szükség, mert a korábbi (1883. évi) törvény idejét múlta. Ugyanis ebben még a tanári oklevél megszerzéséhez nem volt szükség a tanárképző intézet látogatására. A tanárjelöltnek a szaktantárgyak és a pedagógia egyetemi előadásainak látogatása mellett csak a tanításhoz szükséges vizsgatárgyak letételét (alapvizsga, szakvizsga, pedagógiai vizsga) és egyéves szakmai gyakorlatot írtak elő.

Az új törvényi szabályozással az egyetemek bölcsésztudományi fakultációja mellett megalapították a tanárképző intézeteket, amelyek biztosították a középiskolai pedagógiai pályára készülőknek, hogy szaktudományaikkal is részletesen megismerkedhessenek. Vagyis a bölcsészeti kar feladata csak az elméleti tanárképzés volt, ezért volt szükség a tanárképző intézetek felállítására. A tanárképzés tehát kötöttebbé vált, hiszen kötelezővé tették a tanárképző intézeti tagságot. A tanárképző intézetek székhelyein gyakorló középiskolákat jelöltek ki, ezek a középiskolák aztán szoros kapcsolatban álltak az intézettel.

Az 1927. évi rendelkezés szerint a tanári vizsga három részből áll: alapvizsga (magyar irodalom története, amennyiben nem irodalom szakos, idegen nyelv a jelölt szaktárgyai, a modern nyelv és a történelem szakosok számára latin szöveg fordítása), szakvizsga (a jelölt szaktárgyai), pedagógiai vizsga (pedagógia, filozófia). A minden hallgatóra kiterjedő bölcsész-kari reform 1933-ban került bevezetésre.

Az 1920-as évektől a tanárképzésben két sajátosság figyelhető meg: az egyik a gyermeklélektan erősödése, ezáltal a reformpedagógiai mozgalmak beépülése a hivatalos szemléletmódba, a másik a szociológiai témák megjelenése.

Az 1914/15-ös tanévben indul meg a debreceni egyetemen a református hittudományi, a jogi és a bölcsészettudományi karon a képzés. 1934-ben habilitált Karácsony Sándor, aki a második magántanár volt a debreceni egyetemen.

Karácsony Sándor filozófiája a reformokról

Karácsony Sándor gyakorló pedagógusként, kutatóként, a kor embereként tisztában volt a helyzettel, a problémákkal, mindazzal, ami a magyar pedagógiai életben zajlott. Véleményének hangot is adott, amit legbővebben *A magyar észjárás* című könyvéből ismerhetünk meg. Foglalkozott a népiskolai, középiskolai és az egyetemi reformmal egyaránt. Írásának, nézetének talán legismertebb mondatai:

„Magyar közoktatásügyi reform elképzelhetetlen és hiábavaló a felületeken. Kárba veszett fáradság a meglévő elemek akármelyik elmés variálása is. Tétova tapogatózás, ügyetlen próbálgatás, céltalan eszkabálás minden gesztusunk a nép, a középosztály és a szofokrácia lelki alkatának vizsgálata, ismerete, történelmi kialakulásának pontos nyomon követése, valamint mibenlétének tudomásul- és tekintetbevétel nélkül.” (Karácsony S., 1939:178)

Mindenekelőtt kijelenti az egyetemi reformintézkedések, tervek megközelítéséhez, megvitatásához nagyfokú alázatosságra, a téma iránti – jó értelemben vett – együgyűség szükségére.

A változtatás, a reform oka, hogy az oktatás színvonala nem megfelelő. Ezért próbálnak szelektálással, tehetségkutatással, szigorított ellenőrzéssel, tantervváltoztatással, megreformált tanárképzéssel, tanárok továbbképzésével, tankönyvrevízióval és új rendtartással javítani a kialakult helyzeten. Az intézkedések nagyszáma azt mutatja, hogy nagy a baj. Karácsony Sándor hangsúlyozza, mindegyik reformelképzelés tartalmaz igazságokat, de lényeges változást nem fog eredményezni. A probléma okát máshol kell keresni.

Az oktatásban megjelenő problémák okai

Karácsony Sándor a szofokrácia lelki alkatában, a magyar nyelvre és népre vonatkozó sajátosságokban látja a megoldást, a javítás lehetőségét a pedagógusok munkájának eddig megfigyelhető sikertelenségeire.

Filozófiája szerint minden nevelés nyelvi nevelés. Ha figyelembe vesszük a nyelvünkre vonatkozó sajátosságokat (szemléletesség, mellérendelés), akkor eredményesek lehetünk a tanításban. A fő probléma, hogy az iskolában a tanárok ún. fordításnyelvet használnak, amely a tanulók számára nem érthető. Nincs a kultúra közvetítésére alkalmas sajátosan magyar nyelvezet. Az értelmiség nem képes továbbfejleszteni magyar rendszerben a kultúrát.

A tudományos rendszerünk egységes világgépét felapróztuk kis darabokra, tantárgyakra, amelyek a tanulók fejében nem állnak össze teljes egészé. A tananyag nem a magyar filozófiának megfelelő.

„...a magyar filozófia szemléletes, kézzelfoghatóságából végtelenbe vetülő s onnét ismét a kézzelfoghatóságba hazataláló, hiperbolikus formájú, reális alapú, transzcendens jellegű.” (Karácsony S., 1939:434)

Változások a pedagógusképzésben

A tanító- és tanárképzésben is változások indultak meg. A tanulmányi idő meghosszabbításának indoka, hogy jobban megbecsüljék, elismerjék a tanítók munkáját, illetve eredményesebben tudjanak felkészülni hivatásukra. Ezt célozza a munkaiskola típusú rendszerre törekvés is. A módszerek elsajátítása önmagában nem elég. Karácsony Sándor saját diákkori élményét meséli el, amelyen keresztül megmutatja, hogy az idősebb, tanári oklevél nélkül tanító lelkészek sokkal sikeresebbek voltak, mint a módszereket tanult fiatalabb társaik. A lényeg, hogy

ők őszintén, egyéniségükkel tanítottak, vagyis inkább csak beszéltek róla, amit néha számon is kértek. Az ő viselkedésük a magyar léleknek megfelelően objektív és primitív volt egyszerre, ezért volt eredményes.

A tanárképzés újragondolása különösen fontos, hiszen csak jól felkészült, képzett pedagógusoktól várható el hatékony munka. Elítélte, helytelenítette, hogy az óvónők, a tanítók tanulnak a legkevesebb ideig, rossz elképzelés az, hogy a legkisebbekhez elég a legalacsonyabb képzési forma is. A kisgyermekkel foglalkozók felelőssége nagy, ők adják meg az alaphangot az iskolához, övelük kapcsolatosak az első iskolai élmények. Ezért olyan fontos a képzés egyetemi szintre emelése. A pedagógusoknak állandó képzésben kell lenniük, mert csak így tudnak lépést tartani a diáksággal.

Az ideális pedagógusról

Karácsony Sándor nézete szerint a tanárnak gondolkodónak, jól felkészültnek kell lennie, aki kitartóan arra törekszik, hogy a maximumot hozza ki mind a diákságból, mind saját magából. A tananyag korrekt átadását hangsúlyozza mindamellett, hogy az oktatás szót elveti, helyteleníti. Hiszen ez a szó egy felülről jövő, egyirányú cselekvést feltételez, amely kapcsolatban a diák csak oktalan lehet, ezért kell oktatni. Karácsony Sándor azonban elveti ezt a diktatórikus jelleget, és a tanítás tanulás folyamatának demokratikus, egymást elfogadó voltát hangsúlyozza, mivel csak így alakulhat ki növekedés, fejlődés. A nevelést tehát fejlődésnek, ugyanakkor szociális relációknak, társas lélektani megnyilvánulásnak fogja fel.

A nevelő szerepe a fejlődés-lélektanban leírt életkori szakaszonként változik. Az ő megfogalmazásában az válhat jó pedagógussá, aki bölcs, közlékeny, a problémákra nyitott, tájékozott és filozófikus alkat. Hiszen a nevelésnek az a célja, hogy a nevelő a növendéket a növekedésre, illetve a felnőtté válásra segítse. A növendék pedig akkor válik felnőtté, amikor már a másik embert autonóm lényként tiszteli. Ez tehát az új pedagógiai alapviszony Karácsony Sándor rendszerében, amelyben az autonóm diáknak tanulni szabad, de nem tanulni egyetlenegynek sem lehet.

A tanórán azonban nemcsak oktatni, hanem nevelni is kell, egész személyiségünkkel, egész valónkkal. Hitelesen. Ugyanúgy kell viselkedni tanórán és tanórán kívül is, mert ha a diák tudja, érzi, látja a különbséget, akkor bármit mondunk, nem lesz igazi eredménye. A tanár szerepe, hogy helyes irányba tereljen úgy, hogy mindeközben érezhető legyen a feléjük áradó szeretet és igazság. Fontosnak tartja, hogy mindig emberként álljunk a diákok elé, őszintén vállalva a jó vagy rossz lelkiállapotunkat.

„No fiúk, olyan jó kedvem van, hogy madarat is fogathattok velem. Kívánjatok valami nagyot, megadom.” (Karácsony S., 1943:56)

A pedagógus személyisége, szerepe tehát döntően befolyásolja az egész iskolai, iskolán kívüli munkát. Karácsony Sándor három tanártípust különböztet meg:

- akik csak a tudást képviselik, rengeteg ismeretük van - hatásuk azonban inkább csak közvetett, átadni a tananyagot csak részben tudják, így ez nem hatékony,
- akik közvetíteni, átadni tudják az ismeretet, ez a kategória többet ér az előzőnél,
- olyan emberek, akik képesek mozgósítani a tömegeket, akik szavára felébred a felelősségtudat mindenkiben.

A legutóbbi típusból azonban nagyon kevés van.

A tanártípusok vizsgálatánál még egy kategóriát külön meg kell említeni, amelyről Karácsony Sándor is részletesen beszél, a **református pedagógus**. Ha Karácsony Sándor műveit, írásait nézzük, megállapíthatjuk, hogy filozófiáját mélyen áthatja a vallásosság, pontosabban a református volta. A református hit szerinte olyan belső lelkiület, amely fő jellemzői az egysze-

rűség, az alázatosság és (sok esetben) a csökönyösség. Az egyetemes papság elvét hirdette. Ezt a magatartást a mindennapi pedagógiában nem könnyű megvalósítani, ehhez szükség van gyakori önvizsgálatra, és nem szabad elfelejtenünk a kegyelemről sem.

„Református nevelőnek lenni éppen ezen összeférhetetlennek látszó tények megvalósulását jelenti, hogy a tekintély is csorbulatlan, az anyagot is elvégezzük, mégis megmarad a bizalmon és megbízáson alapuló egyetemes papi elv. (Karácsony S., 1943:170)

A pedagógusok magukat a legtökéletesebbnek, a legokosabbnak hiszik, a reformátusságukról pedig elfelejtkeznek, vagy legalábbis hanyagolják. Karácsony Sándor mégis bizakodó, és hiszi, hogy legalább a református iskolákban jobb vagy jobbítható a helyzet.

Karácsony Sándor szerint a vallásos nevelésnek minden óra keretébe be kell épülnie, bár klasszikus helyei ennek nyilván a hittanórák. A vallásos nevelés nem más, mint vallásos magatartás, társas lélektani értelemben: törekvés afelé, ami szent. A nevelőnek pappá kell magasztosulnia, aki vall hitéről, a gyermek pedig, aki ezt hallja, érzi, ő is hisz.

„A vallásos nevelő nem okvetlenül a tízparancsolatot tanítja, még nem is okvetlen ahhoz füzi vallásos természetű mondandóját...De akár tanít, akár egyebet cselekszik, arról vall, hogy nem magunkéi vagy egymáséi, hanem az Övéi vagyunk...” (Karácsony S., 1943:161)

Néhány konklúzió

Zsolnai Józsefnek 1996-ban *Az alkotó pedagógia programja* című munkájában megtalálhatóak az ideális pedagóguskép jellemzői. Hasonlítsuk ezeket össze a Karácsony Sándor által támasztott elvárásokkal, így egyértelműen kimutatható a két rendszer közti különbség.

A pedagógusoktól elvárt tulajdonságok Zsolnai József szerint a következők (2001):

... *lelkileg egészségesek*

Karácsony Sándor ezt a kritériumot nem hangoztatja írásaiban, de a sorok között, illetve a többi elvárása alapján egyértelműen kijelenthető, hogy alapvető dolognak tartja a pedagóguspályához, hiszen másképp nem tudna példaként diákjai előtt állni.

... *értenek a tervezéshez*

A pedagógusoknak a tanulók tanulásának megtervezéséhez is érteniük kell. Karácsony Sándor fontosnak tartotta, hogy segítséget nyújtson a tananyag elsajátításában, érezzék, nem értelmetlenül tanulnak. 1929-ben jelenik meg az első diákoknak szóló műve *A tanulás mesterfogásai*, majd 1931-ben a *Leckék a leckéről* című önálló kiadványa. Mindkettő fő mondanivalója, hogy az életnek tanuljanak, és válasszanak más módszert, ha eddig sikertelenek voltak. Sok-sok praktikus tanáccsal, biztatással látja el őket.

„Négy praktikus tanács. Ne muszájból és ne vakon! Felaprózva, de ne elaprózva! Öszszefüggésben az életünkkel. A magunk egyéni módszere szerint.” (Karácsony S., 1931:3)

... *értenek a szervezéshez*

Karácsony Sándorról valóban kijelenthető, nemcsak írt a közösségek szerepéről, feladatairól, hanem ő maga is irányítója, aktív résztvevője volt több szervezetnek. Munkáját pártállástól függetlenül elismerték. Az őt ért politikai támadások idején Lukács György kijelentette: a kommunista pártnak szüksége van az ifjúságra ilyen nagy hatással bíró személyre, ennek ellenére félreállították, kényszernyugdíjazták.

1922-ben bekapcsolódott a KIE (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) munkájába. A serdülő korcsoport foglalkozásaiból alakult ki a cserkészlet, amelynek elsőszámú, rendkívül népszerű

és elismert vezetője, majd a Magyar Cserkészszövetség társelnöke lett Sík Sándor mellett. E munkájának eredményeként jelenik meg a *Regős Káté* (1930), amelynek szerkesztője és részben írója is. Ez a *Táborozási Segédlet II. rész*, abban ad segítséget a cserkészeknek, hogy mire érdemes figyelniük, ha falura, illetve városba mennek portyázni. Kiemeli a honismeret szerepét, hatását a fiatalok életére és buzdítja őket az ilyen jellegű kutatómunkára.

„Annak a fiatal nemzedéknek – amely arra van hivatva, hogy a népet vezesse, gondját viselje, az állam és a társadalom számára hasznos polgárt neveljen belőle – legfontosabb teendője, hogy a népet alaposan megismerje.” (Karácsony S., 1930:6)

...*értenek az elemzéshez*

Vagyis a kitűzött célokat számba véve képesek megállapítani kit milyen felelősség terhel.

Karácsony Sándor értett a pedagógia, a pedagógiai helyzet értékeléséhez, számos munkája bizonyítja ezt. Ezen kívül Karácsony Sándornak három ifjúsági regénye jelent meg pedagógiai célzattal, amelyek az iskolai élet elemzésére épülnek: *A csucsai front*, *A Siccki-banda* és a *Holdbéli diákélet*. Bár ezek szépirodalmi formában megfogalmazott történetek, mégsem tekinthetők tipikus ifjúsági regényeknek. *A csucsai front* című regény a budapesti Zrínyi Miklós Főgimnáziumban töltött éveiről szól, a fiatal tanár és az osztálya viszontagságait meséli el. Az elsős gimnazisták befogadták új, kezdő tanárokat, hiszen jól értette nyelvüket.

1918-tól a kassai főreáliskolában tanított, amelynek tapasztalatait *A Siccki-banda*, *A barátkeresés regénye* című regényében írja le. A történet szereplői második gimnazisták, főhőse pedig Karacs Laci, egy földbirtokos fia, aki kitűnő tanuló. Nem is a tanulással van problémája, hanem a barátok keresésével, hiszen újként kerül az osztályba, és nem ismer senkit. A regényben nagy jelentősége van a Sánta embernek, a mankóval járó fiatal tanárnak, akiben a fiatal Karácsony Sándor személyisége bontakozik ki.

Harmadik regénye a *Holdbéli diákélet* című. Ez az írása is folytatásokban jelent meg *Az Erő* című újságban, de anyagi okokból 1932-ben megszűnik a lap, ezért a történet csak 1948-ban folytatódik újra. Ebben a művében nem tanárként fejt ki gondolatait, hanem egy 14 éves diák bőrébe bújva, aki mindenkiben csalódott. Elkeseredettségében itt hagyja a Földet és a Holdra száll. Megnézi milyen ott a diákok élete. Mivel ott sem könnyű minden tekintetben az élet, visszajön, és itt próbál másként viszonyulni a feladatokhoz. Sikerral jár.

E három önéletrajzi jellegű regényében valóságos, ténylegesen megélt helyzetekről ír szépirodalmi köntösben.

Karácsony Sándor *Az Erő* című havonta megjelenő ifjúsági lap szerkesztői feladatai mellett fontosnak tartotta, hogy minden szám vezércikkét ő írja. A témaválasztás rendkívül eredeti volt, hiszen a diákélet főbb kérdéseit vette sorra, például emberi kapcsolatok, barátok, tantárgyak, hónapok stb. 1922 novemberében elsőként, 1923 szeptemberétől azonban már folyamatosan olvashatók írásai. Később önálló kötetben is megjelennek, *A nyolc éves háború* (1944) címmel, amely tulajdonképpen nyolcvan vezércikket tartalmaz.

...*jó kommunikátorok*

Karácsony Sándor, vagy ahogy sokan nevezik a „nagyhírű professzor” rendkívül népszerű volt tanítványai körében. Előadásaira alig lehetett beférni, mindenki hallani szerette volna lebilincselő történeteit.

...*jó diagnoszták*

Bár tesztekéről, szintfelmérőkről nem olvashatunk műveiben, mégis a példáin keresztül érezhető, hogy tisztában volt diákjai képességeivel, és megpróbált szinte egyénre szabottan segíteni rajtuk.

... biztonságos döntéshozók

Karácsony Sándor műveiben többször bemutat tanítása során felmerülő problémákat, illetve azok megoldásait. Ezeken keresztül jól látható, hogy döntéseiben következetes. (Karácsony S., 2003)

... biztonsággal eligazodnak az értékek világában

Karácsony Sándor értékválasztása egyértelműen kiderül az írásaiból. Mélyen hívő református, aki szívügyének tekintette a református vallás hirdetését.

... ismerik a különféle pedagógiai paradigmákat, alternatív pedagógiákat és programokat, felkészültek ezek értékeinek és gyenge pontjainak megítélésében

Búzás László (1989), Németh András (2002) és sokan mások is úgy gondolják, hogy Karácsony Sándor pedagógiai rendszerére nagy hatással voltak a különböző alternatív pedagógiák, a korabeli modern irányzatok (reformpedagógia, új lélektani koncepciók). Valóban ismerte a különféle pedagógiai paradigmákat, írásaiban hivatkozott rájuk. Herbart nevelési rendszerét határozottan elítélte. (Karácsony S., 1942.)

... elismerik, hogy műhibákat követhetnek el, és vállalják a felelősséget

Karácsony Sándor elismeri, hogy követhetünk el hibákat. Ezért kell állandó önképzéssel törekedni az optimális, ideális tanárképre, hiszen a diákok számára példaként állnak mind az iskolai, mind az iskolán kívüli tevékenységünkben, viselkedésünkben.

... jogérzékük fejlett

Karácsony Sándor tisztában van a jog szerepével, külön foglalkozik a tanulói jogokkal. Társas lélektani rendszerében a jog az egyik kategóriaként jelenik meg a vallás (világnézet), társadalom (érték), tudomány (nyelv), művészet mellett.

... nyitottak a filozófiára, a tudományra és a művészetekre

Az előbb bemutatott társas lélektani rendszerében szerepelnek ezek a fogalmak kategóriaként, kivéve a filozófiát, viszont rendszerének alapja a magyar gondolkodásmód.

... alkotásra, adaptálásra érettek

Karácsony Sándor munkássága rendkívül gazdag és sokrétű, elég, ha filozófiai műveit, pedagógiai regényeit, színdarabjait említjük. Pedagógus, aki nemcsak leírja, hanem hiszi és hirdeti is meggyőződését.

... a legkülönbözőbb pedagógus szerepekben képesek hiteles teljesítményt nyújtani

Hiteles személyiségének egyértelmű bizonyítéka, hogy rendkívül sok fiatal maga köré tudott gyűjteni, tanítványává tenni, akik ha bajban volt, segítették, sőt halála után is gondozták, terjesztik műveit. Tehát nemcsak elvárta a pedagógusoktól, hanem életében is erről tett tanúbizonyságot.

Összegzés

Karácsony Sándor és Zsolnai József ideális pedagógusképe nem áll távol egymástól. Mindketten a pedagógiai kreatológiát és a pályaalakulást kérdését vizsgálják. Míg Zsolnai Józsefnél jól kidolgozott rendszerben olvashatók a kritériumok, addig Karácsony Sándornál úgy kell összeszedni, kihámozni a nem mindig könnyen olvasható és emészthető írásaiból.

Karácsony Sándor *Ocsúdó magyarság* című könyvében olvasható a *Tanulássalenes tendencia diákjaink között* fejezetben, hogy a diák a tanulást 1942-ben értelmetlennek, ellenszenvesnek, nehéznek, unalmasnak és robotmunkának érzi. Majd a leendő pedagógusokhoz fordul:

„Vajon ezt tudva készülnek tanári pályára filozoptereink?” (Karácsony S., 1942:335).

A diák vélemény ma is helytálló, csak úgy, mint a kérdés. Az ideális pedagóguskép újragondolása segíthet abban, hogy a nevelői munka valóban értéké váljék.

IRODALOM

- Búzás László (1989): *A reformpedagógia hatása a hazai pedagógiára és oktatásra*. Budapest, Tankönyvkiadó
Karácsony Sándor (1930) *Regős Káté*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség
Karácsony Sándor (1931) *Leckék a leckéről*. Budapest, Az Erő Kiadása
Karácsony Sándor (1939) *Új háromkirályok csillaga*. Budapest: Exodus
Karácsony Sándor (1943): *A csucsai front*. Budapest, Exodus
Karácsony Sándor (1943) *Aki dudás akar lenni*. Kolozsvár: Exodus
Karácsony Sándor (1985, 1. kiadása 1939) *A magyar észjárás*. Budapest: Magvető kiadó
Karácsony Sándor (1993) *Magyar nevelés*. Pécel: Csökmei Kör
Karácsony Sándor (1995) *Hatalom alá vetett ember*. Budapest: Harmat Kiadó
Karácsony Sándor (1997) *A cinikus Mikszáth*. Budapest: Hét Krajcár Kiadó
Karácsony Sándor (1999) *A nyolcéves háború*. Pécel: Csökmei Kör
Karácsony Sándor (2001, 1. kiadása 1947) *A magyar béke*. Pécel: Csökmei Kör
Karácsony Sándor (2002, 1. kiadása 1942)) *Ocsúdó magyarság*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
Karácsony Sándor (2003, 1. kiadása 1946) *Magyar ifjúság*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
Karácsony Sándor (2003, 1. kiadása 1933) *Magyarság és nevelés*. Budapest: Áron Kiadó
Karácsony Sándor (2004, 1. kiadása 1943) *A magyarok Istene*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
Karácsony Sándor (2006, 1. kiadása 1941) *A könyvek lelke*. Budapest: Széphalom Könyvműhely
Kontra György (2003): *Karácsony Sándor, a nagy hírű professzor*, Budapest, BIP
Mann Miklós (1997): *Oktatáspolitikusok és koncepciók a két világháború között*. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
Németh András (2002): *Reformpedagógia-történeti tanulmányok*. Budapest, Osiris
Zsolnai József. (1996): *Az alkotó pedagógia programja*. In: Alkotó pedagógia. Pécs, JPTE
Zsolnai József (2001): *Az alkotó pedagógia tovább(i) él(ete) Pápán*. Pápa, VE TK

Dr. MOLNÁR PÉTER

adjunktus

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Szeged

A pajori iskola emlékére 1907–2007

Mit jelent az ember életében az iskola? Mit őriz meg (erősen szelektív) emlékezetünk gyermekkorunktól?

Folytathatnánk a kérdések sorát. Ebben az emlékkönyvben idős emberek megható válaszait olvashatjuk. A bevezetőben ezt találjuk: